

УДК 37.013.42-057.87:159.947

ОСОБЛИВОСТІ ТА СТАН РОЗВИТКУ ВОЛЬОВОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Гулько С.О., к. пед. н.,
доцент кафедри соціальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті представлено результати дослідження стану та особливостей розвитку в майбутніх фахівців соціальної сфери здатності керувати своїми діями, станами та спонуканнями, поведінкою в різних ситуаціях. Встановлено, що для більшості обстежених студентів характерним є загалом високий рівень розвитку загальної саморегуляції. Водночас за окремими її компонентами проявляється переважання студентів із низьким рівнем сформованості указаних якостей. З переходом до старших курсів відбувається незначне зростання емоційної стійкості студентів, їхньої здатності володіти собою в різноманітних ситуаціях та зниження показників рівня розвитку наполегливості.

Ключові слова: професійна підготовка, вольова саморегуляція, наполегливість, самовладання, відповідальність.

В статье представлены результаты исследования состояния и особенностей развития у будущих специалистов социальной сферы способности управлять своими действиями, состояниями и побуждениями, поведением в различных ситуациях. Установлено, что для большинства обследованных студентов характерным является в целом высокий уровень развития общей саморегуляции. В то же время по отдельным ее компонентам проявляется преобладание студентов с низким уровнем сформированности указанных качеств. С переходом к старшим курсам происходит незначительный рост эмоциональной устойчивости студентов, их способности владеть собой в различных ситуациях и снижение показателей уровня развития настойчивости.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, волевая саморегуляция, настойчивость, самообладание, ответственность.

Gunko S.O. THE FEATURES AND CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF VOLITIONAL SELF-REGULATION IN THE FUTURE SPECIALISTS OF SOCIAL SPHERE

In this article was presented results of the research condition and features of development in the future specialists of social sphere for ability to manage its actions, conditions, motivations, behavior in the different situations. It was found that for most students which surveyed were characterized high level of development of general self-regulation. At the same time for some of its components has shown predominance of students with low level of formation these qualities. With transition to the senior students happens a slight increase of emotional stability in the students their ability to control yourself in the different situations and decrease of indexes level of development of persistence.

Key words: professional training, volitional self-regulation, persistence, composure, responsibility.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства, в умовах загострення соціальних протиріч проблема підвищення ефективності професійної підготовки фахівців у галузі соціальної роботи набуває особливої актуальності. Одним зі шляхів розв'язання цієї проблеми є формування та розвиток у студентів умінь та навичок емоційної і вольової саморегуляції, тобто оптимізація функціонування регуляторних процесів у професійному становленні особистості, адже здатність до вольової саморегуляції дає змогу фахівцеві в галузі соціальної роботи на основі адекватного усвідомлення актуальної особистісної потреби, узгодження її із власною системою цінностей успішно реалізовувати себе як суб'єкта діяльності.

Під «саморегуляцією поведінки» розуміються зусилля особистості, спрямовані на зміну її ставлень, почуттів, бажань і дій для

досягнення більш високих цілей [7, с. 130]. Характерною особливістю суб'єкта діяльності з високим рівнем саморегуляції поведінки є те, що на будь-якому етапі життєдіяльності він здатний визначати значущість поточних життєвих цілей та виділяти серед них найбільш пріоритетні для певного етапу [8, с. 128]. У загальному вигляді під рівнем саморегуляції мають на увазі міру опанування суб'єктом власної поведінки в різних ситуаціях і здатність керувати своїми діями, станами та спонуканнями [2, с. 21].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти розвитку емоційно-вольової саморегуляції особистості розкриваються у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, за висновками Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтєва, С. Максименко, С. Рубінштейна, регуляція поведінки розглядається як структурний компонент особистості та

її діяльності. Залежність рівня розвитку емоційно-вольової саморегуляції не тільки від умов, у яких перебуває суб'єкт діяльності, а й від його особистісних якостей та властивостей обґрунтована в наукових працях В. Євдокімова, А. Леонової, О. Кузнецової. Роль самостимуляції як головного компонента у психологічній структурі вольової активності особистості, у розвитку емоційно-вольової регуляції розкрито в роботах Є. Ільїна. Ю. Міславський у своїх дослідженнях виділяє структурні компоненти системи саморегуляції особистості, зокрема цінності, образ «я», ідеали, рівень домагань, самооцінку і самоконтроль. С. Савченко визначає саморегуляцію поведінки центральною характеристикою соціалізованості студента й одним з основних критеріїв досягнення успіхів.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в розкритті особливостей та актуального стану сформованості в майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи здатності керувати своїми діями, станами та спонуканнями, поведінкою в різних ситуаціях.

Виклад основного матеріалу дослідження. За висновками сучасних науковців, здатність особистості до регулювання власних емоцій та поведінки визначається багатьма чинниками, зокрема її розвиток залежить від психіки людини, умов, у яких вона перебуває, її особистісних якостей і властивостей та ін.

У процесі навчання у вищому закладі освіти розвиток емоційно-вольової саморегуляції особистості має свої особливості. У цей період відбувається становлення та фіксація стійких психологічних властивостей особистості, які знаходять вияв у посиленні мотивації самовдосконалення, внутрішніх і конструктивних способів емоційно-вольової саморегуляції, домінуванні далеких цілей, встановленні сутнісного зв'язку емоційно-вольової сфери особистості із самосвідомістю. Зважаючи на те, що успішність майбутнього фахівця прямо залежить від ефективності формування та розвитку в нього у процесі професійної підготовки цих особливостей, цим питанням має приділятися особлива увага. Цілеспрямована робота з розвитку у студентів здатності керувати своїми діями, станами та спонуканнями, поведінкою в різних ситуаціях можлива лише за умови володіння відомостями про стан та особливості розвитку в них цих якостей [1; 5; 6; 9].

Виходячи із цього, ми провели дослідження, у якому взяли участь 69 студентів I–III курсів спеціальностей «Соціальна

педагогіка» та «Соціальна робота» Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. За результатами реалізованих діагностичних процедур, передбачених методикою дослідження вольової саморегуляції А. Зверькова та Є. Ейдмана [3], були визначені величини індексів вольової саморегуляції за пунктами загальної шкали та індексів за субшкалами наполегливості і самовладання.

Узагальнення даних, отриманих у процесі дослідження, дало змогу сформувати розподіли студентів за рівнями загальної саморегуляції (див. Рис. 1) та за субшкалами наполегливості (див. Рис. 2) і самовладання (див. Рис. 3).

Аналіз даних, представлених на Рисунку 1, показує, що серед обстежених студентів найбільш емоційно зрілими, активними, незалежними, самостійними виявилися другокурсники (64% респондентів із високим рівнем загальної саморегуляції). Деяко менше (56%) таких студентів виявилось на I курсі і найменше (55%) – на третьому. Загалом простежується тенденція до зростання на II і III курсах кількості студентів, яких відрізняє спокій, упевненість у собі, стійкість намірів, реалістичність поглядів, розвинене почуття особистого обов'язку, які добре рефлектують особисті мотиви, планомірно втілюють власні наміри, вміють розподіляти зусилля і здатні контролювати свої вчинки, характеризуються вираженою соціально-позитивною спрямованістю.

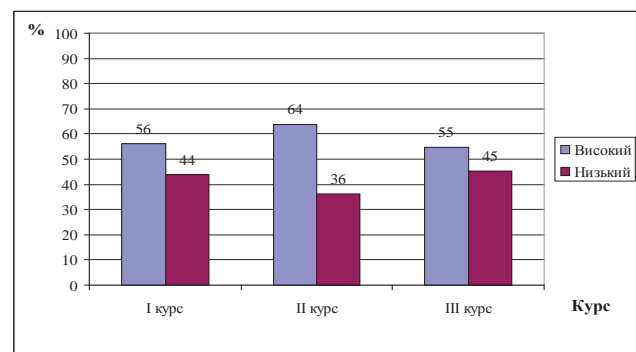

Рис. 1. Розподіл респондентів за рівнями розвитку загальної саморегуляції

Також на всіх курсах простежується переважання частки студентів із високим рівнем загальної саморегуляції над студентами, у яких був діагностований низький рівень сформованості здатності керувати своїми діями, станами та спонуканнями, поведінкою в різних ситуаціях (+12%, +28%, +10% відповідно на I, II та III курсах).

Потрібно зазначити, що в абсолютному виразі все-таки доволі чисельними на кожному з курсів є групи студентів із низьким

рівнем загальної саморегуляції, для яких характерними є висока чутливість, емоційна нестійкість, вразливість, невпевненість у собі, низька рефлексивність, імпульсивність, нестійкість намірів, занижений загальний фон активності.

Великою мірою такий стан сформовано-сті у майбутніх фахівців соціальної сфери здатності керувати своїми діями, станами та спонуканнями, поведінкою в різних ситуаціях зумовлений недостатнім рівнем розвитку у них таких якостей, як наполегливість та самовладання. Як видно з Рисунка 2, для більшості студентів на кожному з курсів (56%, 68%, та 64% відповідно для I, II та III курсів) характерним є знижений фон активності та працездатності, непослідовність у поведінці, вільне трактування соціальних норм через те, що вони проявляють у своїй поведінці схильність до гніву, агресії з незначних приводів, невпевненість, імпульсивність, швидку і часту зміну полярності емоцій, яка виникає без достатньої підстави.

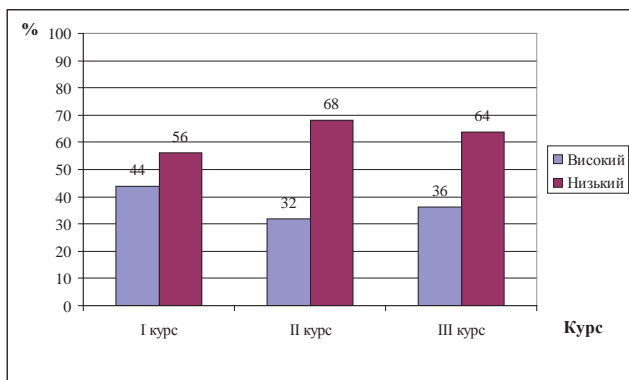

Рис. 2. Розподіл студентів за рівнями розвитку у них сили намірів, прагнення до завершення розпочатої справи

Найбільшу наполегливість проявляють студенти I курсу – 44% з них проявляють високу працездатність, активне прагнення до досягнення поставленої мети, здатність мобілізувати свої зусилля задля виконання поставленого завдання, повагу до соціальних норм, прагнення повністю підпорядковувати свою поведінку цим нормам. На II та III курсах простежується зниження чисельності студентів із високим рівнем наполегливості (32% і 36% відповідно).

Дещо інші тенденції простежуються в розподілах майбутніх фахівців соціальної сфери за рівнями самовладання. Аналіз даних, представлених на Рисунку 3, дає підстави стверджувати, що з переходом до старших курсів відбувається незначне зростання емоційної стійкості студентів, їхньої здатності володіти собою в різнома-

нітних ситуаціях, адже коли на I курсі було виявлено 36% майбутніх соціальних педагогів та фахівців у галузі соціальної роботи з високим рівнем впевненості в собі, внутрішнього спокою, відсутністю страху перед невідомим, готовності до сприймання нового, непередбаченого, свободи поглядів, то на II та III курсах таких студентів вже 41%.

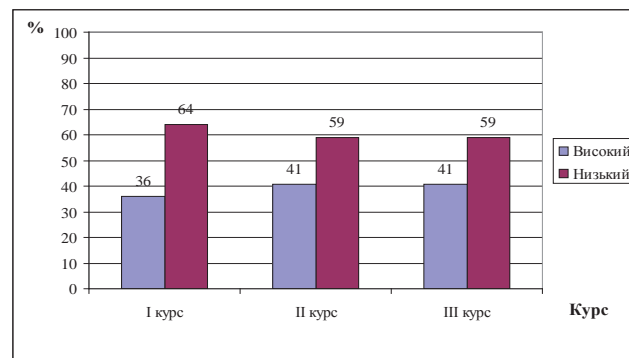

Рис. 3. Розподіл студентів за рівнями розвитку довільного контролю емоційних реакцій і станів

Також ці групи не становлять більшості серед опитаних респондентів. Дуже великими, на нашу думку, є групи студентів із низьким рівнем розвитку довільного контролю емоційних реакцій і станів. Так, 64% респондентів I курсу та 59% II та III курсів проявляють спонтанність у поведінці та виявленні своїх емоцій, емоційну вразливість, традиційні погляди.

За результатами проведеного дослідження, маємо підстави стверджувати, що існують певні відмінності між студентами різних курсів як за рівнями розвитку загальної саморегуляції, так і за субшкалами наполегливості та самовладання. Однак оцінка достовірності цих відмінностей, яку ми провели із застосуванням критерію F^* Фішера, показала, що ці відмінності статистично недостовірні і мають випадковий характер.

Висновки із проведеного дослідження. Таким чином, на основі результатів дослідження можемо зробити такі висновки:

1. Загалом на кожному з курсів більшість становлять студенти з високим рівнем розвитку загальної саморегуляції. Водночас за окремими компонентами (наполегливостю, самовладанням) на всіх курсах проявляється переважання студентів із низьким рівнем сформованості цих якостей. Групи студентів із низьким рівнем розвитку як загальної саморегуляції, так і наполегливості і самовладання є доволі чисельними. З переходом до старших курсів відбувається незначне зростання емоційної стійкості

студентів, їхньої здатності володіти собою в різноманітних ситуаціях та зниження показників рівня розвитку наполегливості.

2. Такий стан формування та розвитку у студентів здатності керувати своїми діями, станами та спонуканнями, поведінкою в різних ситуаціях не дозволить багатьом із них у майбутньому успішно здійснювати професійну діяльність і вимагає внесення коректив у навчально-виховний процес. Основну увагу потрібно сконцентрувати на здійсненні цілеспрямованого впливу на розвиток ціннісно-сміслових установок і особистої зацікавленості студентів у саморозвитку своїх емоційно-вольових якостей, стимулюванні їхньої цілеспрямованості і відповідальності у виборі планів власної діяльності, формуванні розуміння важливості самовиховання якостей, необхідних для обраної професії, та спонуканні їх до вибору адекватних практичних засобів їхнього розвитку. Продуктивними шляхами розвитку емоційно-вольової саморегуляції майбутніх фахівців також є формування індивідуальних прийомів вольової концентрації внутрішніх сил для подолання труднощів поведінки, тобто саморозвиток якостей саморегуляції станів і переживань у ставленні до справи і до людей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боришевський М. Психологічні механізми розвитку особистості / М. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 26–30.
2. Ильин Е. Психология воли / Е. Ильин. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2009. – 368 с.
3. Лемак М. Психологу для роботи: діагностичні методики : збірник психодіагностичних методик / М. Лемак, В. Петрище. – Ужгород : Видавництво О. Гаркуші, 2011. – 616 с.
4. Ломов Б. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 444 с.
5. Миславский Ю. Саморегуляция и активность личности в юношеском возрасте / Ю. Миславский. – М. : Знание, 1991. – 78 с.
6. Тихомиров О. Психологические механизмы преобразования / О. Тихомиров. – М. : Наука, 1997. – 258 с.
7. Чайка В. Підготовка майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності : [монографія] / В. Чайка ; за ред. Г. Терещука. – Тернопіль : ТНПУ, 2006. – 275 с.
8. Чумаков М. Эмоционально-волевая регуляция деятельности (структура, типы, особенности функционирования в социальном взаимодействии): [монография] / М. Чумаков. – М. ; Курган : Изд-во Курганского гос. ун-та, 2007. – 214 с.
9. Шевякова Н. Позитив – Перспектива: Психолого-педагогічний супровід емоційно-вольової саморегуляції студентів / Н. Шевякова. – Нікополь : Нікопольська друкарня, 2009. – 47 с.